

Hukuk Düşünce Özgürlüğünün Güvencesi Olabilir mi? Klasik Liberal Görüşün Eleştirisi

İsmail SERİN*

Modern toplumların varlıklarını koruma araçlarından belki de en önemlisi düşüncenin özgür olması gerektiği düşüncesidir. Bu ihtiyacı Avrupa ülkelerinin geçmişlerine bağlamak pratik bir açıklama modeli oluştursa da dünyanın geri kalan ülkeleri için böylesi bir geçmişin yokluğu düşünce özgürlüğü için pratik olmaktan çok teorik gerekçeler geliştirmeyi zorunlu kılmaktadır. Düşünce özgürlüğü gezegenin her yerinde tarihsel bir arka plana yaslanamamaktadır; çoğu ülke kendi geçmişlerinde bulamadıklarını, hukuksal metinlerle tanımlamaya, sınırlamaya ya da kapsamını belirlemeye çalışmaktadır. Anayasaların biraz da bu yönden başlıca toplumsal sözleşmeler haline gelmeleri modern toplumlar için kaçınılmazdır. Hukuk desteğiyle kurulmaya çalışılan meşruluğun günümüz toplumlarının karmaşık yapısıyla baş edemediği, arzulanan liberal toplumu kuramadığı ortadadır. Peki bu kötüye gidişi nasıl durdurabiliriz? Kısa yanıt: Felsefeyle.

Felsefeyi hangi açıdan görürsek görelim ya da ona hangi görevi yüklersek yükleyelim her hâlükârda üzerine titrememiz gereken, değişmez durum, düşüncelerin korunması zorunluluğudur. Düşünmediğinde bile düşünmek zorunda olan insanın, belki de bedeninden bile daha önemlidir düşünceler. Buradaki amacımız, felsefenin uzun tarihi boyunca karşılaştığımız düşüncenin doğasını

ortaya sermeye çalışan görüşlerden hareketle yeni ya da daha anlaşılır bir tanım elde etmeye çalışmaktan ziyade düşünceler ifade edilirken onları bağlayan kuralların konulamayacağını göstermektir. Yani yasalarla güvence altına alınmış bir ifade özgürlüğünün çelişkili bir durum olduğunu göstermektedir.

Felsefe açısından sonuca bağlanmayan, düşüncenin doğasının tüm çıplaklığıyla kavranamazlığı iken, apaçık ortada olan ise ne kadar aykırı olursa olsun düşüncelerin dilendirilmesinde ya da aktarılmasında herhangi bir engelin olmayışdır. Kuşkusuz bu duruma kolayca ulaşılamamıştır. En meşhur örnek Sokrates'in davasıdır. Gençleri yoldan çıkarmakla suçlanan filozof canına kıyarak onu mahkûm eden mahkemeyi mahkûm etmiştir. Felsefenin karşılaştığı pratik güçlükler elbette onun teorik becerileri karşısında etkisizleşmişlerdir. Sözelimi Descartes'in ruh-beden ikiliğinin bir sonucu da düşüncelerin zaman ve mekânda yer almayışlarıdır. Yani düşüncelerimiz bedenlerimiz gibi fiziksel değillerdir. Bu durum, toplum adına ya da yararına davranan odakların ellerindeki gücü önemli oranda kısıtlamaktadır. Sokrates'in bedensel varlığına son verilmesi Sokrates'in düşüncelerini ortadan kaldıramamıştır. Hukuk adeta insanları düşünceleriyle özdeş görmektedir. Oysa

* Dr. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Öğretim Görevlisi (ismail.serin@gmail.com)

insanlar savundukları düşüncelerden her zaman ayrı bir doğaya sahip canlılar olmuştur.

Bu bildiriye, düşünceye özgürlüğünü veren kavramsal çerçeveyi John Stuart Mill'in görüşlerinden türetecek ama Mill'in önerdiği liberal yapıyı eleştirerek hukukun, düşüncelerin ifade edilmesinde, tartışılmasında bir güvence sağlayamayacağını ortaya koyacağız.

Öncelikle, "Düşünce niçin özgür olmalıdır?" sorusunu ele alalım. Mill'in günümüzde de önemli oranda akla yatkın kalmış bir argümanı vardır. Buna göre düşünce özgürlüğü hem birey hem de toplum için yararlıdır; refahın paylaşılmasında ve artırılmasında düşüncelerin özgürce ifade edilmesi şarttır. Ancak, düşünce özgürlüğünün önünde iki büyük engel vardır:

a) Söz konusu düşünce yanlış diye susturulmak istenebilir ki, kanıtlar ne kadar güçlü olursa olsun, bunu kuşkuyla yer bırakmayacak açıklıkla yapmak pek mümkün değildir. Tarih yanlış diye görülmüş ama sonradan doğruluğu ortaya çıkmış düşüncelerle doludur. Üstelik Mill, susturulmak istenen düşünce apaçık yanlış olsa bile inananların bu yanlışlıktan öğrenebilecekleri şeyler olduğunu vurgular.

b) Düşünce yanlış olmadığı halde iktidar odaklarının çıkarları gereği yasaklanmak ya da susturulmak istenebilir. Bu seçeneğin zaten savunulacak bir yönü yoktur.

Kuşkusuz düşüncelerin yanlışlığı ya da doğruluğu, özellikle siyasal, kültürel ve dinsel konularda, her zaman apaçık olmaz. Böylesi durumlarda yukarıda anılan iki ana tutumdan daha karmaşık bir durumla karşılaşmaktayız. Mill özelinde klasik liberal yaklaşım, insanların kendi görüşlerinin doğruluğuna ya da geçerliliğine duydukları güvenden

daha fazlasını, karşısında yer aldıkları tezin ne olduğunu öğrenmenin zarar yerine yarar sağlayacağını bildiklerinde kazanacaklarını öngörmektedir. Düşmanı tanımak, ona teslim olmak ya da ondan yana olmak anlamına gelmemektedir.

"... bizden farklı düşününlere eskiden âdet olduğu ölçüde kötü davranmıyorsak da, yine de onlara davranış biçimimizle kendimize en az her zamanki kadar kötülük ediyor olabiliriz. Sokrates öldürülmüştü, ama Sokratik felsefe gökyüzündeki güneş gibi yükseldi ve bütün entelektüel dünyayı ışınlarıyla aydınlattı." (s.30-31)

Modern toplumlar, aykırı düşünceleri eskiden olduğu gibi şiddetle bastırmamaktadır; ama hala genelgeçer görüşlerin hakimiyeti tamdır. Farklı olana gösterilen hoşgörü -aslında gizli- den gizliye bir aşağılama içerse de- ortalama yurttaşlara yeterli gelmektedir. Oysa klasik liberal görüş, marjinalliğe itilmiş bu aykırı görüşlerin tam da genelgeçer görüşlerle aynı statüde olmasını savunmaktadır.

Mill'in yukarıda özetlenen argümanı doğru ya da yanlış tüm düşüncelerin niçin özgürce ifade edilmeleri gerektiği konusunda bizleri aydınlatmaktadır ama liberalizmin en ilginç sözcülerinden olan Mill, insanların bu argümanı niçin benimsemeleri gerektiği konusunda temelsiz bir iyimserliğe sahiptir. Mill, liberal ilkelere yaslanan bir toplumda herkesin kendi çıkarlarının farkında olduğunu varsayarak devletin bu çıkarlara uygun yasalar yapacağını öne sürmüştür. Oysa günümüzde bile hemen hiçbir toplumda o toplumu örgütleyecek güce sahip, kendi çıkarlarının farkında kitleler yoktur. Yurttaşlar şu ya da bu niyetle ellerindeki gücü bir süreliğine bile olsa başkalarına devrederek haklarında alınacak kararlara razı

olurlar. Pratikte kaçınılmaz olan bu durumun tek panzehiri söz konusu toplumun kültürel açıdan ileri bir toplum oluşudur. Ama Mill toplumların bu yönde nasıl gelişebileceklerini doyurucu biçimde ortaya koymaz.

O halde, ne kadar iyi niyetli olursa olsun devletlerin düşüncenin özgür kılınmasını sağlayacak her girişimi, mutlaka düşünce özgürlüğünün aleyhine

sonuçlanacaktır. İfade ve tartışma özgürlüğü ancak hukuksal düzenlemeler gerektirmeyecek denli özgür ve gelişmiş toplumlarda mümkündür.

KAYNAKÇA

- Mill, John Stuart (2003). *Düşünce ve Tartışma Özgürlüğü Üstüne*, Çev. Cem Akış, İstanbul: K Kitaplığı.